

УДК 321.7:061.1ЄС(045)

DOI <https://doi.org/10.30970/PPS.2024.52.46>

ДЕМОКРАТІЯ У ВИКЛИКАХ ЄВРОІНТЕГРАЦІЇ: АНАЛІЗ ПОЛІТИЧНИХ ТА ФІЛОСОФСЬКИХ АСПЕКТІВ

Юлія Кокарча

*Вінницький торговельно-економічний інститут
Державного торговельно-економічного університету,
факультет економіки, менеджменту та права, кафедра права
вул. Соборна, 87, 21050, м. Вінниця, Україна*

«Ніхто не народжується хорошим громадянином, жодна країна не народжується демократичною. Ці процеси продовжують розвиватися протягом всього життя...»

Кофі Аннан [1]

У статті досліджується вплив європейської інтеграції на розбудову демократичних інституцій в Україні. Автор аналізує механізми впровадження демократизації суспільства, зокрема в умовах гібридної російсько-української війни та внутрішньополітичних викликів. У статті також розглядається динаміка демократичних процесів в Україні та важливість реформ для підтримки євроінтеграції. Автор зосереджується на аналізі політичних аспектів євроінтеграції та їх впливу на демократію. Він розглядає роль міжнародних організацій, таких як Європейський Союз, у формуванні демократичних стандартів та норм, а також динаміку змін у політичних системах країн-кандидатів до ЄС. Особлива увага приділяється процесам інституційної адаптації до вимог європейської інтеграції та їх вплив на збереження або реформування демократичних інститутів.

В контексті філософського аналізу євроінтеграції аналізуються концептуальні підґрунтя демократії, включаючи питання суспільної солідарності, міжкультурної толерантності та прав людини. Також розглядається співвідношення між національною ідентичністю та європейською інтеграцією, а також проблеми легітимності та демократичного дефіциту у процесах євроінтеграції.

У підсумку статті висвітлюються ключові виклики та перспективи розвитку демократії в умовах європейської інтеграції. Зроблено висновок про необхідність пошуку балансу між принципами національного суверенітету та інтеграції для забезпечення демократичного розвитку країн-кандидатів до Європейського Союзу. Також відзначено важливість активної участі громадян та розвитку громадянського суспільства як ключових чинників зміцнення демократії в умовах євроінтеграції.

Ключові слова: демократія, євроінтеграція, політичні аспекти, філософські аспекти, демократичні ідеали, правова система, громадянське суспільство, права людини.

Актуальність дослідження очевидна в контексті сучасних геополітичних та соціокультурних процесів. Зростаюча інтеграція країн у складі Європейського Союзу (ЄС) та поширення демократичних ідеалів створюють необхідність у ретельному аналізі політичних та філософських аспектів цього процесу. Демократія в європейському контексті не лише піддається випробуванням через різноманітні виклики, такі як впровадження е-демократії, боротьба з корупцією, консолідація громадянського суспільства, реформування законодавства, але й вимагає постійного перегляду та удосконалення своєї концепції у зв'язку з процесами євроінтеграції. Розуміння взаємозв'язку між демократією та євроінтеграцією відіграє важливу роль у формуванні політичних стратегій, а також в розвитку правових та соціальних

норм у країнах, які прагнуть приєднатися до ЄС. Тому дослідження цієї теми має значення як для наукової спільноти, так і для практичних реформаторських зусиль в напрямі підтримки демократичних принципів у контексті процесів європейської інтеграції.

Окресленій проблематиці присвячені праці як вітчизняних так і зарубіжних дослідників. В контексті цієї роботи використовувалися праці: Будз В. П., Макаренка Н. А., Панкратової В. О., Пипяка М. І., Резніка О., Шайгородського Ю. Ж. А також, використовувалися соціологічні дослідження та законодавчі документи.

Метою статті є висвітлення актуальних питань взаємозв'язку між демократією та євроінтеграцією в контексті політичних та філософських аспектів, що є важливими для розуміння та аналізу політичних процесів у сучасному світі.

Сучасний політичний діалог України пов'язаний із концепцією європейської демократії, що є першочерговим ідеалом спільного та представницького управління, який втілювали засновники Європейського Союзу. Ця демократична система передбачає, що народ має повну владу, можливість висловлювати свої погляди та брати активну участь у прийнятті рішень.

Європейська демократія, як явище, виникла у контексті перших і других післявоєнних періодів, хоча корені демократії, яку ми знаємо сьогодні, сягають ще античної Греції (Афіни, V ст. до н. е.). Європейський Союз (ЄС) зі своєю складною інституційною структурою та процесом ухвалення рішень є однією з найбільших наднаціональних організацій у сучасному світі. З 27 держав-членів та понад 440 мільйонами громадян, він ґрунтується на таких ключових принципах, як захист прав людини, пріоритетність закону, політичне представництво, активна громадянська участь та солідарність між народами. ЄС керується принципом демократичного консенсусу та очолюється обраними безпосередньо громадянами представниками.

Однією з визначних рис європейської демократії є множинність політичних партій, що гарантує широке та різноманітне політичне представництво. З іншого боку, принцип верховенства права забезпечує, що усі політичні рішення підпорядковані закону. Невід'ємною ознакою європейської демократії є непохитна відданість правам людини. Наприклад, Хартія основних прав Європейського Союзу встановлює ряд громадянських, політичних, економічних і соціальних прав, які мають бути поважними для всіх держав-членів.

Демократизація суспільства є важливим процесом, який вимагає активної участі громадян, держави та міжнародної спільноти. Однак, в умовах гібридної війни та внутрішньополітичних викликів, цей процес стає ще більш важливим і водночас складним. У сучасних умовах, особливо в контексті гібридної російсько-української війни та внутрішньополітичних викликів, впровадження демократизації суспільства є складною та багатоаспектною задачею. Механізми цього процесу включають у себе різноманітні інструменти та стратегії, які спрямовані на підвищення рівня політичної свободи, захист прав людини, підтримку громадянського суспільства та зміцнення демократичних інститутів.

Один з ключових механізмів – це міжнародна підтримка демократичних процесів. Міжнародні актори, такі як міжнародні організації, держави-партнери та міжнародні фонди, надають фінансову, технічну та політичну підтримку для реформування демократичних інститутів та підтримки громадянського суспільства. Поряд з цим, загрозою та викликом для демократії є корупція, яка найбільш поширена у випадку отримання та розподілення міжнародної допомоги. За даними Фонду «Демократичні ініціативи» ім. Ілька Кучеріва та Центру Разумкова, – близько 57% українців вважають, що іноземні партнери мають надавати військову допомогу Україні за умови ефективної боротьби з корупцією в ній [2].

Попри корупційні ризики і загрози, українське суспільство в надскладних умовах російсько-української агресії намагається притримуватися європейського політичного курсу і має певні результати – в індексі сприйняття корупції відбулося зростання України на 3 бали – один із найкращих результатів за минулий рік у світі. Також Україна стала однією з 17 країн в щорічному СРІ, що продемонстрували свій найкращий показник за увесь час [3].

Ще одним важливим механізмом є залучення громадян до політичного процесу через активну участь у виборчих процедурах, громадських обговореннях та прийнятті рішень на місцевому рівні. Сприяння активному громадянському суспільству і місцевому самоврядуванню є важливими чинниками для зміцнення демократії. Вінстон Черчилль наголошував: «У основі всіх шанувань демократії стоїть маленька людина, яка заходить у маленьку кабінку з маленьким олівцем і робить маленький хрестик на маленькому аркуші паперу – жодна риторика чи об'ємна дискусія не може применшити неймовірну важливість цього пункту» (Палата громад, 31 жовтня 1944 р.) [4].

Розвиток е-демократії як природного етапу еволюції демократії, що використовує нові інформаційно-комунікаційні технології є викликом на шляху євроінтеграції. Ефективність е-демократії залежить від таких передумов як довіра до влади; цифрова рівність; партнерські відносини держави та суспільства; інформаційна грамотність та культура тощо.

Країни Європейського Союзу демонструють успіхи у впровадженні е-демократії, зокрема Естонія – одна з найменших країн Європи, але вона відома своїм передовим підходом до електронної демократії. Цифрове голосування як основний елемент е-демократії запроваджене в Естонії ще з 2005 року, залучаючи до виборчого та політичного процесу своїх громадян, як усередині країни, так і за її межами. Цей успіх зумовлений кількома ключовими факторами: високим рівнем довіри населення до влади, розвиненою системою захисту даних та наявністю технологічного фундаменту, який був побудований задовго до перших експериментів з електронним голосуванням [5, с. 155].

Проводячи дослідження перспектив і необхідності е-демократії для України, важливо враховувати динаміку розвитку цієї сфери протягом останніх років. Розглядаючи власний досвід використання інструментів е-демократії в Україні, можна виділити кілька ключових моментів.

Починаючи з 2002 року, е-демократія в Україні пройшла через чотири етапи розвитку. У цей період була створена законодавча база для функціонування е-демократії, зокрема, Кабінетом Міністрів України було прийнято постанову «Про порядок оприлюднення у мережі Інтернет інформації про діяльність органів виконавчої влади» [6]. У 2007 році було прийнято Закон України «Про Основні засади розвитку інформаційного суспільства в Україні на 2007–2015 роки» [7], а пізніше схвалено Стратегію розвитку інформаційного суспільства в Україні [8]. Незважаючи на ці кроки, багато з поставлених цілей так і залишаються недосягнутими.

Упродовж цього часу Україна зробила значні кроки вперед у впровадженні та розвитку електронної демократії. Згідно з рейтингом Індексу е-урядування ООН за 2022 рік, Україна покращила своє місце на 32 позиції в індексі електронної участі [9]. Це свідчить про зростання інтересу громадян та активність у використанні електронних інструментів участі в управлінні.

Важливу роль у розвитку е-демократії в Україні відіграють веб-портали центральних органів влади та місцевого самоврядування. Ці портали відіграють ключову роль у забезпеченні доступу громадян до інформації про роботу владних структур, а також у спрощенні процесу звернень громадян та отримання державних послуг.[10]. На місцевому

рівні електронна демократія представлена веб-порталами місцевих рад та іншими спеціалізованими сервісами. Ці портали надають можливість громадянам подавати звернення та електронні петиції, а також брати участь у бюджетуванні участі, визначаючи пріоритети розвитку своїх громад.

Таким чином, е-демократія продовжує активно розвиватися, забезпечуючи громадянам більш широкі можливості участі у прийнятті рішень та контролі за діяльністю владних структур. Проте, незважаючи на досягнення у впровадженні е-демократії, в Україні залишаються серйозні проблеми, що гальмують її подальший розвиток. За результатами опитування КМІС на 2022 рік виявлено, що існує нерівність у використанні Інтернету між міським (79%) та сільським (50%) населенням, а також між молодим (90%) та старшим поколінням (40%). Також виявлено відмінності між людьми з вищою освітою (95%) та неповною середньою освітою (56%). Додатковими чинниками, що обмежують доступ до Інтернету, є фінансові обмеження (32%) та е-безграмотність (30%). Крім того, існує низький інтерес користувачів до е-взаємодії з органами публічної влади, коли лише 30% українців проявляють зацікавленість у діяльності цих органів [11].

Умови розвитку інформаційного суспільства та е-демократії призводять до змін у соціальній та політичній активності людини. Е-демократія базується на політичній освіченості, знаннях у політичній сфері, культурі комунікації, включаючи вміння діалогу, висловлення позиції та участь у дискусіях. Розвиток сучасних інформаційно-комунікаційних технологій та комунікативних практик дозволяє використовувати відкриті платформи, де громадяни можуть об'єднуватися для захисту своїх громадянських і політичних інтересів.

Ці канали сприяють політичній соціалізації, результатом якої є формування « нової » політичної культури та поведінки, які передаються наступним поколінням. Поділяємо думку Ю. Шайгородського, що політична культура є суспільно-політичним кодом, а ціннісна система виступає ключовим інструментом суспільних реформ. Глобальною метою будь-якого політичного режиму є створення системи базових цінностей і залучення до них більшості суспільства [12, с. 305].

У зв'язку з внутрішньополітичними викликами, які можуть включати корупцію, недостатність правової системи та інші фактори, важливим механізмом євроінтеграційного процесу стає проведення реформ у сфері правосуддя, антикорупційних заходів та створення ефективних механізмів забезпечення прозорості в урядовій діяльності.

Поділяємо думку Миколи Пипяка щодо особливостей трансформації законодавства України в контексті євроінтеграції, що першочерговими завданнями, які стоять перед Україною є забезпечення доступу українських підприємств на ринок Європейського Союзу, впровадження ефективної адміністративної та якісної судової реформ, підтримка верховенства права та демократизація суспільних процесів, а також набуття членства в ЄС. Для досягнення цих цілей необхідно вжити ряд заходів, серед яких: розробка актуальної Концепції адаптації українського законодавства до стандартів Європейського Союзу; створення нового центрального органу державної влади, що буде відповідальним за процес адаптації законодавства, окремо від Верховної Ради України та Кабінету Міністрів України; розроблення чіткого графіку роботи кожного органу державної влади України з адаптації законодавства для різних галузей права [13, с. 82–83].

Євроінтеграція українського суспільства – це не просто приєднання до європейських структур та норм, а й процес самовизначення нації в контексті світової історії та культури. Цей процес потребує філософської осмисленості та обґрунтування, адже він стосується найглибших цінностей, ідентичностей та перспектив розвитку українського народу. Філософський аспект євроінтеграції полягає у пошуку оптимального балансу між збереженням

національної самобутності та відкриттям до європейської спільноти, між традиційними та новими формами соціальної організації, між глобальними та національними інтересами.

Одним з філософських аспектів євроінтеграції українського суспільства є питання цивілізаційного вибору та ціннісної орієнтації населення. Як показують соціологічні дослідження, українці виявляють позитивне ставлення до ідеї вступу України до Європейського Союзу, але також мають раціональні аргументи на користь поглиблення економічних зв'язків з країнами СНД [14]. Тому євроінтеграція потребує не лише політичних та правових реформ, а й філософської рефлексії над суттю європейської ідентичності та її взаємодією з українською національною ідентичністю.

Одним з можливих підходів до аналізу цього феномену є концепція панантропологічного та антропологічно-синергетичного виміру автопоезису особистого та самоорганізації суспільного буття, яку запропонував В. П. Будз [15]. За цим поглядом, євроінтеграція є процесом самоорганізації суспільства, який ґрунтується на синергетичному принципі єдності соматички, психіки і духу як складових людської антропології. Це означає, що євроатлантична орієнтація не повинна бути нав'язана зовнішньою політикою чи економічною необхідністю, а має випливати з внутрішнього пошуку особистого та суспільного зростання, яке базується на сприйнятті європейських цінностей як своїх.

Прикладами такого пошуку можуть бути релігійна толерантність, громадянська активність, культурна розмаїтість, соціальна справедливість тощо. Це також передбачає критичне осмислення власної історичної долі та спадщини, яка має багато спірних і суперечливих моментів. Таким чином, філософський аспект євроатлантичної інтеграції полягає в тому, щоб знайти гармонійний баланс між власною та загальноєвропейською ідентичністю, між національними інтересами та спільними цілями, між традиційними та сучасними цінностями.

Підсумовуючи, варто зазначити, що ЄС є найбільшим прикладом розвитку демократії [16]. Україна обрала вектор політичного розвитку в напрямку Європи зіткнулася із випробуваннями починаючи ще із часів отримання незалежності і до сучасності. Зокрема, впровадження е-демократії, цифровізація суспільства, міжнародна підтримка у вигляді фінансової допомоги, міжнародних договорів та зобов'язань, консолідація громадянського суспільства. Трансформація законодавства у відповідності до стандартів ЄС, філософська рефлексія над суттю європейської ідентичності та її взаємодією з українською національною ідентичністю – всі ці аспекти є випробуванням і особливостями демократичного розвитку на шляху євроінтеграції і мають різний ступінь реалізації та вдосконалення, проте, ефективний досвід та підтримка європейського суспільства допомагає українцям долати виклики, які постають на шляху до євроінтеграції.

Список використаної літератури

1. Демократія. Посібник з освіти в області прав людини за участі молоді: веб-сайт. URL: <https://www.coe.int/uk/web/compass/democracy>
2. Сприйняття загрози корупції громадянами: оцінка влади та вимоги до змін під час війни. Опитування Фонду «Демократичні ініціативи» ім. Лька Кучеріва та Центру Разумкова. 2023. 9 по 15 серпня 2023 р. URL: https://dif.org.ua/article/spriynyattyazagrozi-koruptsiigromadyanami-otsinka-vladi-ta-vimogi-do-zmin-pid-chas-viyni#_Toc145094545 (дата звернення 27.02.2024).
3. Індекс сприйняття корупції: веб-сайт. URL: <https://cpi.ti-ukraine.org/> (дата звернення 27.02.2024).
4. Річард М. Ленгворт: веб-сайт. URL: <https://richardlangworth.com/worst-form-of-government> (дата звернення 27.02.2024).

5. Панкратова В.О. Електронне голосування як елемент електронної демократії: досвід країн ЄС. *Електронне наукове видання «Аналітично-порівняльне правознавство»*. 2023. С. 152–156 URL: <http://journal-app.uzhnu.edu.ua/article/view/294405/287190>
6. Про Порядок оприлюднення у мережі Інтернет інформації про діяльність органів виконавчої влади. Постанова КМУ. Офіційний веб-портал парламенту України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3-2002-%D0%BF#Text>. (дата звернення 27.02.2024).
7. Про Основні засади розвитку інформаційного суспільства в Україні на 2007-2015 роки. Офіційний веб-портал парламенту України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/537-16#Text>. (дата звернення 27.02.2024).
8. Про схвалення Стратегії розвитку інформаційного суспільства в Україні. Офіційний веб-портал парламенту України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/386-2013-r#Text>. (дата звернення 27.02.2024).
9. United Nations E-Government Survey 2022: E-Government in Support of Sustainable Development. URL: <https://publicadministration.un.org/egovkb/en-us/Reports/UN-E-Government-Survey-2022> (дата звернення 27.02.2024).
10. Урядовий контактний центр. Статистика. Кабінет Міністрів України. URL: <https://ukc.gov.ua/a-statystyka-a/stats/> (дата звернення 27.02.2024).
11. Аналітичний звіт «Думки і погляди населення України щодо державних електронних послуг» | United Nations Development Programme. Онлайн. UNDP. [б. д.]. URL: <https://www.undp.org/uk/ukraine/publications/analychnyy-zvit-dumky-i-pohlyady-naseleण्या-ukrayiny-shchodo-derzhavnykh-elektronnykh-posluh>. (дата звернення 27.02.2024).
12. Шайгородський Ю. Ж. Політична культура як чинник розвитку демократичного політичного режиму в Україні. Зміни політичних режимів і перспективи зміцнення демократії в Україні. Київ: ІІЕНД ім І. Ф. Кураса НАН України, 2021. С. 304–351.
13. Піп'як, М. Особливості трансформації законодавства України у контексті євроінтеграції. *Соціально-політичні, економічні та гуманітарні виміри європейської інтеграції України: зб. наук. пр. IX Міжнар. наук.-практ. конф.*, м. Вінниця, 2021. С. 79–84.
14. Резнік О. Євроінтеграційні прагнення українців: від амбівалентності до увиразнення // Фонд «Демократичні ініціативи» ім. Ілька Кучеріва. 30 серпня 2022. URL: <https://dif.org.ua/article/evrointegratsiyni-pragnennya-ukraintsiv-vid-ambivalentnosti-do-uviraznennya> (дата звернення 28.02.2024).
15. Будз В.П. Самоорганізація суспільної дійсності в контексті її антропологічних засад та аксіологічних чинників: монографія. Івано-Франківськ; Ivano-Frankivsk: Прикарпат. нац. ун-т ім. В. Стефаника, 2017. 522 с.
16. Макаренко Н. А. Нові перспективи вступу України до Європейського Союзу: вплив російсько-української війни 2022 року на євроінтеграцію. *Аналітично-порівняльне правознавство*, 2022, С. 366–369.

DEMOCRACY IN THE CHALLENGES OF EUROINTEGRATION: ANALYSIS OF POLITICAL AND PHILOSOPHICAL ASPECTS

Yuliia Kokarcha

*Vinnitsia Trade and Economic Institute of the State Trade and Economic University,
Faculty of Economics, Management and Law, Department of Law
Soborna str., 87, 21050, Vinnitsia, Ukraine*

The article explores the impact of European integration on the development of democratic institutions in Ukraine. The author analyzes mechanisms for democratizing society, particularly amidst the conditions of the hybrid Russian-Ukrainian war and domestic political challenges. Additionally, the article examines

the dynamics of democratization processes in Ukraine and the importance of reforms to support European integration. Recommendations are provided for further development of civil society and the implementation of democratic procedures necessary for an effective path towards European integration.

The author focuses on analyzing the political aspects of European integration and their influence on democracy. The role of international organizations, such as the European Union, in shaping democratic standards and norms is examined, along with the dynamics of changes in the political systems of EU candidate countries. Special attention is given to the processes of institutional adaptation to the requirements of European integration and their impact on preserving or reforming democratic institutions.

Within the context of philosophical analysis of European integration, the conceptual foundations of democracy in the European integration context are explored, including issues of social solidarity, intercultural tolerance, and human rights. The relationship between national sovereignty and European integration is also discussed, along with problems of legitimacy and democratic deficit in the processes of European integration.

In conclusion, the article highlights key challenges and prospects for the development of democracy in the context of European integration. It concludes on the necessity of finding a balance between the principles of national sovereignty and integration to ensure democratic development in EU candidate countries. The importance of active citizen participation and the development of civil society are also noted as key factors in strengthening democracy in the context of European integration.

Therefore, the article aims to shed light on relevant issues regarding the relationship between democracy and European integration, which are crucial for understanding and analyzing political processes in the modern world.

Key words: democracy, European integration, political aspects, philosophical aspects, democratic ideals, legal system, civil society, human rights.